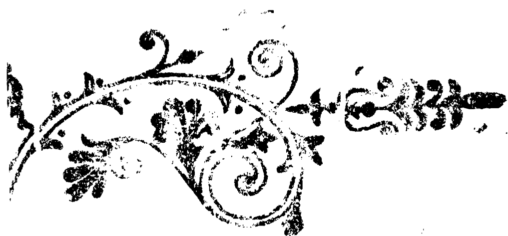

॥ ૐ ॥

શ્રી લક્ષ્મીકાન્ત નાટક સમાજનું

પૃથ્વી પુત્ર.

નાટકના ગાયનો તથા ટુંકસાર

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

ચંદુલાલ હરગોવનદાસ શાહ.

માલેક:—શ્રી લક્ષ્મી કાન્ત નાટક સમાજ.

હાલ મુકામ— ગ્રાંટરોડ વિક્ટોરીઆ થીએટર, મુંબઈ.

સુરત ભાગાતળાવ રોડ ઉપર આવેલા શ્રી "[illegible]"
પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં [illegible] છાપી.

કીંમત ૪ આના.

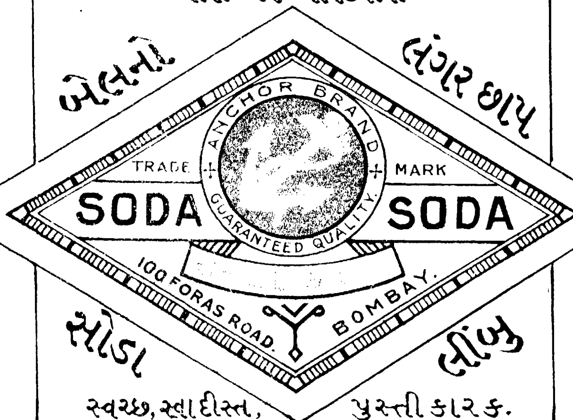
BELL & Co.

HIGH CLASS

AERATED WATER MANUFACTURERS

Proprietor:- RUTTON J. B. PANTHAKY

પીવો અને આનંદપામો

॥ ॐ ॥

॥ तत्सत् परमात्माने नमः

પૃથ્વી પુત્ર

નામક નાટકનો સંક્ષિપ્ત સાર અને ગાયનો.

શ્રી લક્ષ્મીકાન્ત નાટક સમાજ માટે

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

ચંદુલાલ હરગોવનદાસ શાહ.

માલેક—શ્રી લક્ષ્મીકાન્ત નાટક સમાજ.

હાલ મુકામઃ—ગ્રાંટરોડ વિક્ટોરીઆ થીએટર, મુંબઇ.

સુરત ભાગાતળાવ રોડ પર આવેલા ધી "ઇન્ડીયા"
પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં કંચનલાલ ચુનીલાલે છાપી.

આવૃત્તિ ૧ લી]   સને ૧૯૨૦   [પ્રત ૫૦૦૦

કીંમત ચાર આના.

પ્રયોજકની નમ્ર વિજ્ઞાપના.

સુજ્ઞ મહાશયો! મારી નાટકની કારકીર્દીથી આપ સર્વાંશે જાણીતા છો. એટલે એ વિષયમાં વધુ લખવું નિરર્થક છે. નાટક કંપનીની ડાયરેકટરશીપ સ્વીકાર્યા પછી ઘણા વર્ષથી હૃદયમાં એ ભાવના હતી કે એક સારી ધાર્મીક વસ્તુ મારે હાથે તૈયાર થાય તો જન સમાજની એક અત્યુત્તમ સેવા સધાય. પરમકૃપાળુ પરમાત્માએ મારા એ આશાવૃક્ષને આજે ફળ આપ્યું છે.

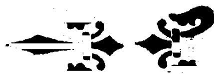
પ્રસ્તુત નાટકની વસ્તુ શ્રીમદ્ભાગવતમાંથી શોધી સ્વતંત્ર ઉપજાવી રંગભૂમીને અનુકુળ કરી છે તેમાં કોઇ જાતના ગુણ દોષ હોય તે હંસ વૃતિ રાખી ક્ષીરનીર ન્યાયે ગ્રહણ કરશો. નાટક રચવામાં મને મારા પરમ મિત્ર **રા. હરિહર દિવાના, રા. પ્રભુલાલ દયારામ દ્વિવેદી રા. નારણદાસ મોતીરામ નાયક** અને કવિ રામજીભાઈ, કવિતા રચવામાં રા. **રઘુનાથ ટી. બ્રહ્મભટ,** તેમજ દેવદત ટી. તારકસ અને મી૦ અમૃતરાય વીઠ્ઠલદાસ બી. એ. એલ એલ. બી. વીગેરે લેખકોએ જે અમૂલ્ય મદદ કરી છે તે માટે તેમનો અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનું છું.

'શ્રી આર્ય નૈતિક નાટક સમાજ'માં મારે હાથે તૈયાર થયેલા-સતી તોરલ, પુંડલીક, પદ્માવતી, સૂર્યકુમારી, સ્વદેશ સેવા ઈત્યાદિ

નાટકોની યોગ્ય કદર કરી જેમ મુંબઇની કદરદાન પ્રજાએ મારી સેવાવૃતિ ઉજ્વળ બનાવી છે તે પ્રમાણે આ નાટક કંપનીમાં મારે હાથે તૈયાર થએલા આ 'પૃથ્વી પુત્ર' નામક પ્રયોગની યોગ્ય કદર કરી મારા પ્રયત્નને કૃતકૃત્ય કરશે તો પ્રયાસની સફળતા માનીશ.

આ નાટ્ય પ્રયોગને દીપાવવા માટે 'શ્રી લક્ષ્મીકાન્ત નાટક સમાજ'ના કદરદાન માલીક રા૦ ચંદુલાલ હરગોવનદાસ શાહ તેમજ રા૦ વાડીલાલ હરગોવનદાસ શાહે સીન સીનેરી તથા ડ્રેસ પાછળ યોગ્ય ખરચ કરી આ નાટકને શોભાવવામાં જે શ્રમ લીધો છે તેને માટે તેમનો અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનું છું.

વિક્ટોરીઆ થીએટર મુંબઇ તા૦ ૧૦-૭-૨૦	પ્રજાનો નમ્ર સેવક. **મુળચંદ વલ્લભ નાયક.**

પૃથ્વી પુત્ર નાટકનાં મુખ્ય પાત્રો.

પુરૂષ વર્ગ.

શ્રીકૃષ્ણ.... ....જગત રંગભૂમી ઉપર આ પાત્રના પરિચય જરૂર નથી.

ભૌમાસુર ....પૃથ્વીનો પુત્ર; પ્રાગ્જ્યોતિષપુરનો રાજા

ભગદત્ત.... ....ભૌમાસુરનો પુત્ર

મહાબળ ....મણીગઢનો નરેશ

મૂર ....ભૌમાસુરનો એક સેનાપતિ

રમાનાથ ....એક જાગીરદાર

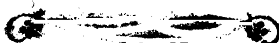
ચંદ્રક ....ભગદત્તનો વિનોદી મિત્ર

ખદબદ ....એક પહેલવાન

ચકોર .... ચંદ્રકનો નાનો ભાઈ

નિર્મળ... ....જાગીરદાર રમાનાથનો પુત્ર

ઉપરાંત—સૈનિકો, અસુરો, ઋષીમુનીઓ, સાધુઓ, પ્રજાજનો વિગેરે.

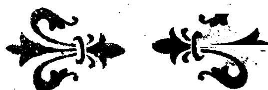
સ્ત્રી વર્ગ.

પૃથ્વીદેવી	....
ભગવતી	....મહાબળની પુત્રી, ભગદતની પ્રિયતમા
મંજુલા	....મહાબળની રાણી
રૂક્મિણી સત્યભામા	....શ્રીકૃષ્ણની પટરાણીઓ
ચંદ્રિકા....	....ભગવતીની દાસી પછીથી ચંદ્રકની પત્ની
ચકોરી...	...ખદબદની બ્હેન
ગંગા	....જાગીરદાર રમાનાથની પત્ની

ઉપરાંત— દાસીઓ, સખીઓ, વારાંગનાઓ ઇત્યાદિ

સ્થળ—પ્રાગજ્યોતિષપુર, મણીગઢ અને દ્વારામતિ ઈત્યાદિ

श्री

પૃથ્વી પુત્ર.

નાટકનો પ્રવેશાનુક્રમે સંક્ષિપ્ત શાર.

અંક પહેલો.

મંગળાચરણ અને વસ્તુ સૂચન.

પ્રવેશ પહેલો—મણીગઢ—નરેશ મહાબળની પુત્રી ભગવતી સખીઓ સાથે હાસ્ય વિનોદ કરી રહી છે ત્યાં દુનિયાના અનેક રાજ્યોપર વિજય મેળવનાર ભૌમાસુરના સંદેશા સંબંધી ચર્ચા કરતા મહાબળ અને મંજુલા પ્રવેશ કરે છે ભૌમાસુરે કન્યાની માંગણી કરેલી હોવાથી યુધ્ધનું કારણુ પોતેજ છે એમ માની ભગવતી આત્મ સમર્પણ કરવા વિનવે છે પણ તેને દીલાસો આપી મહાબળ યુધ્ધનોજ નિશ્ચય જણાવે છે જેથી પોતાને માટે થતું યુધ્ધ અટકાવવા ભગવતી છુપી રીતે ભૌમાસુરની છાવણી તરફ જાય છે પછી મહાબળ અને મંજુલાની સંગ્રામની તૈયારી.

પ્રવેશ બીજો–વિચારગૃહ–અનેક રાજ્યોપર વિજય મેળવવાથી ફૂલાતો બાકી રહેલા મણીગઢના નાના રાજ્યને કચડી નાંખવા ધારતો મગરૂર ભૌમાસુર પૃથ્વીના નકશા તરફ જોતો ઉભેલો છે

ત્યાં ભુગોળાર્ધમાં વિષ્ણુ સ્વરૂપનાં દર્શન થવાથી ઉશ્કેરાય છે અને કોઈ રીતે તેનો વિનાશ કરી પોતાને ઈશ્વર તરીકે ઓળખાવવાની ખોટી ધારણા બાંધે છે ત્યાં તેનાજ પાપના ભારથી પીડાતી પૃથ્વી દેવીનું પ્રગટ થવું, પૃથ્વીપુત્ર છતાં પૃથ્વીપતિ થવા ઇચ્છનારા દુષ્ટ ભૌમાસુરને માતાની શીખામણ પણ અભિમાની ભૌમનો તે શીખામણ પ્રત્યે તિરસ્કાર ત્યાં યુદ્ધના સમાચાર આપવા ભગદતનું આવવું અને પૃથ્વીની શીખામણને ઘેલછા ગણી કાઢી પિતાપુત્રનું દિગ્વિજય કરવા જવું જેથી કુપુત્ર પુત્ર કરતાં અપુત્ર રહેવા ઇચ્છનારી પૃથ્વીદેવીનો સંતાપ (સીન ટ્રાન્સફર.)

પ્રવેશ ત્રીજો—છાવણી—ભગદત્ત પોતાના સરદારો સાથે મસલત કરી રહ્યો છે ત્યાં મહાબળે યુદ્ધનું કહેણુ સ્વીકાર્યાના ખબર લઈ ચંદ્રક આવે છે જેથી યુદ્ધનો ઠરાવ અને રાત્રીનો આરામ ત્યાં સંગ્રામનું કારણ નિર્મૂળ કરવા ભગવતીનું આવવું. નિદ્રિત ભગદત્તને જાગૃત કરતાં બન્નેનું પ્રથમ મિલન, ક્ષણીક મોહ દર્શન અને વિતંડાવાદ તેમાં ભૌમાસુરે સોળ હજાર એકસો રાજકન્યાઓને પરણવાની લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પૂરી ન થવા દેવા અને તેની માતાના માથાપરથી હજારો શોકયના શાલને ટાળી નાંખવા ભગવતી ભગદત્ત ને ઉશ્કેરે છે અને ભગદત્તને પણ એ વાત ખરી લાગતાં પિતાની પ્રતિજ્ઞા પૂરી ન થવા દેવાનો નિશ્ચય. પછીથી ઉભયના હૃદયમાં પ્રેમાંકુરનો ઉદભવ તેટલામાં મહાબળે છાવણીપર હુમલો કરવો, નિમકહલાલ સેવક ચંદ્રકની મદદથી ભગવતી અને તેની ચંદ્રિકાનું ન્હાસી જવું અને યુદ્ધમાં મહાબળ સ્વરૂપે આવેલી મંજુલા કેદ.

ટેબ્લો.

પ્રવેશ ચોથો–ચંદ્રકનું ઘર–ખાઇ ઉપરથી નાસતાં ખાઇમાં પડી જવાથી બેહોશ થયેલી ચંદ્રિકાને લઈ ચંદ્રક પ્રવેશ કરે છે. કેટલાક ઉપચારો કર્યા પછી શુદ્ધિમાં આવતાં ઉપકારના બદલામાં પોતાનું હૃદયદાન આપવા તૈયાર થાય છે જેથી મનમાં હા :અને મોઢેથી ના કહેવાનાં ચંદ્રકનાં ટાહલાં, તેના નાના ભાઇ ચકોરનાં ટીખળ, ચંદ્રિકાની ચતુરાઇ અને પરિણામે ચંદ્રક તથા ચંદ્રિકામાં સ્નેહ બંધન.

પ્રવેશ પાંચમો–રણભુમી–મૃતયોદ્ધાઓના શબનુ સિંહાસન બનાવી ભૌમાસુર બેઠેલો છે ત્યાં મહાબળ વેશે રહેલી મંજુલાને સૈનિકો મહાબળ જાણી કેદ કરી લાવે છે તેની સાથે વિતંડાવાદ થતાં મંજુલાની ચાલાકી પકડાઇ જાય છે જેથી ભૌમાસુરનો ક્રોધ. મહાબળનું અચાનક આગમન, ભૌમ સાથે દ્વંદ્વ યુદ્ધની માંગણી અને ભગદતના આગ્રહથી દ્વંદ્વ યુદ્ધનો સ્વીકાર.

પ્રવેશ છઠો–ઉદ્યાન–ભગદતમાં મુગ્ધ બનેલી ભગવતી અને સખીઓની પ્રેમચેષ્ટા ત્યાં છુપી રીતે આવેલો સેનાપતિ મૂર ભગદત અને ભગવતીનો સ્નેહ સંબંધ જાણી જાય છે તે જરૂર ભૌમાસુરને જણાવશે અને પ્રેમી જોડાં ઉપર કાંઈ આફત આવશે એવા ભયથી ચંદ્રક સાધુ વેશે આવી બન્નેનો હસ્ત મેળાપ કરી દે છે. આ કાર્ય કર્યા પછી ભગદતને ભૌમાસુરથી સાવચેત રહેવાનું :હોવાથી તેની ગેરહાજરીમાં જીવના જોખમે ભગવતીને માતા ગણી સંભાળવાની નીમકહલાલ નોકર ચંદ્રકની કબૂલાત.

પ્રવેશ સાતમો–અખાડો–ભગદતને ન્યાયાધીશ નીમી ભૌમાસુર અને મહાબળનું મલ્લયુદ્ધ તેમાં વિજય પામતા મહાબળનો ભૌમને

હાથે કપટથી વાઘ નખ વડે સંહાર. નિષ્પક્ષપાતી ભગદત્ત મહાબળ નેજ વિજયી ઠરાવે છે પણ પોતાનેજ વિજયી માનનારો અભિમાની ભૌમ તેના ન્યાયની કે પોતે કરેલા લખતની જરાપણ પરવા કરતો નથી. ત્યાં મૂર ભગવતી અને ચંદ્રકને પકડી લાવે છે. ભૌમ ચંદ્રકને તુચ્છકારી જીવતો જવા દે છે પણ ભગવતી પોતાની પુત્રવધુ છે એમ જાણવા છતાં પણ તેનાપર અત્યાચાર વર્તાવે છે તે અસહ્ય થવાથી ભગદત્તનો ક્રોધ, પિતા પુત્રનું વાકયુદ્ધ પરિણામે તલ્વારો ખેંચાય છે અને પિતા પુત્રને મારવા ધસે છે ત્યાં પૃથ્વી પ્રગટ થઇ 'શ્રીકૃષ્ણ તેનો સંહાર કરશે' એવો ભૌમાસુરને શાપ દઇ ભગદત્ત અને ભગવતીને સાથે લઇ અદ્રશ્ય થઇ જાય છે. ટેબ્લો.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ પહેલો--કૃષ્ણ મંદિર--રૂકિમણી સત્યભામા અને કૃષ્ણનો પ્રણય કલહ ચાલી રહયો છે ત્યાં પાપના ભારથી પીડાતી પૃથ્વી પોતાના પુત્ર ભૌમાસુરના મૃત્યુની માગણી કરે છે. થોડાજ સમયમાં પુણ્ય પૂરાં થયે અવશ્ય સંહાર થશે એવું આશ્વાસન મળતાં ભગદત્ત અને ભગવતીને કૃષ્ણના આશ્રયમાં સોંપી પૃથ્વી અદ્રશ્ય થાય છે પછીથી કૃષ્ણના શબ્દોથી ધર્મ રક્ષા માટે ભગદત્તનું ઉત્સાહિત થવું પિતાની સામે થવાનો ઠરાવ અને ભગવતીને સત્યભામાના આશ્રય માં સોંપી પ્રાગજ્યોતિષપુર તરફ વ્હાલ ભરી વિદાયગિરિ.

પ્રવેશ બીજો-ઉપવન-ભૌમના ભયની પર્વતોની ઓથે ક્ષુપાઇ દુષ્કાળ નિવારણાર્થે ઋષી મુનીઓ યજ્ઞ કરી રહ્યા:છે ત્યાં ભૌમાસુર આવવાના ખબર લાવેલો ચંદ્રક તેમને જલ્દી યજ્ઞની સમાપ્તિ કરી લેવાનું કહે છે તેટલામાં અશ્વને બદલે ઋષિઓ પાસે રથ ખેંચાવતો ભૌમ પ્રવેશી યજ્ઞ બંધ કરવાની અને તેમ ન થાય તો ગૌવધ કરવાની ધમકી આપે છે કિંતુ ગાયને માતા ગણી તેનો વધ ન ન કરવાનો ઉપદેશ આપતા બ્રાહ્મણો પોતાના નિશ્ચયમાં દ્રઢ રહે છે જેથી ગૌવધની આજ્ઞા, એક વીર સૈનિકે તે આજ્ઞાનો કરેલો ઈન્કાર જેથી તે સૈનિકનો સંહાર, ઋષીમુનીઓને મારી નાંખવાની તૈયારી ત્યાં યજ્ઞકુંડમાંથી યજ્ઞનારાયણનું પ્રગટ થવું તેને કૃષ્ણ જાણી તેનાપર ભૌમના ત્રીશુળનો પ્રહાર અને તેની સામે સુદર્શન ચક્ર. બન્ને અમોઘ શસ્ત્રોની અથડા અથડી અને અનલ વૃષ્ટિ. ટેબ્લો.

પ્રવેશ ત્રીજો-જંગલ-ચંદ્રિકા અને ચકોરને સાથે લઇ મિત્રની શોધમાં નીકળેલો ચંદ્રક સાધુઓના મંડળમાં આવી ચઢે છે અને અનેક પ્રકારનાં ટીખળથી ગમ્મત મેળવી પાણી પીવાનું વાસણ ન હોવાથી સાધુની તુંબડી ઉઠાવી રસ્તે પડી જાય છે પણ સાધુ ઓને તેની ખબર પડી જતાં ચંદ્રકને પાછો પકડી લાવે છે જેથી ભોળા સાધુ ઓ અને પ્રપંચી ચંદ્રકની રમુજી તકરાર.

પ્રવેશ ચોથો-જાગીરદારનું મકાન-દુરાચાર અને દુષ્કર્મો વધી જવાથી ઉપરા ઉપર દુષ્કાળ પડવા લાગ્યા અને જયાં હતું ત્યાંથી અનાજ ભૌમાસુરે લૂટી લીધું જેથી છતી લક્ષ્મીએ શ્રીમંતોને પણ ભુખે મરવાનો સમય આવેલો હોવાથી પોતાના કુટુમ્બનું ભરણ

પોષણુ કરવામાં અશક્ત નીવડેલો લક્ષાધિપતિ જાગીરદાર રમાનાથ ભુખમરાથી ઘેલો બની ગયો છે ત્યાં તેની પત્ની ભુખે મરતાં નાના બાળકને બચાવવા રાજરસોડેથી પુરીઓ ચોરી લાવે છે તે રમાનાથ ઝુંટવીને ખાઇ જાય છે તે જોઇ નાના બાળકનું મૃત્યુ અને ગંગાનું કલ્પાંત ત્યાં મૂર આવી ચડે છે અને અનાજની ચોરી માટે ગંગાને રાજદરબારમાં ઘસડી જવા નિર્દયતા બતાવે છે પણુ જેમ કોહી ગયેલું વૃક્ષ બળવાન વાયુના ઝપાટાથી ઉખડી પડે તેમ ભુખ અને દુઃખથી પીડાતી ગંગા મૂરના એકજ ધક્કાથી ઇશ્વરના દરબારમાં પહોંચી જાય છે. તે જોઇ રમાનાથનો ક્રોધ, મૂરની સામે થવું, મૂરે તેનો જીવ લેવા ધસી જવું એટલામાં મંજુલા સાથે ભગદત્ત આવી ચડે છે તેની પાસે રમાનાથની ફરીઆદ અને મૂરનો તીરસ્કાર પણુ જયાં સુધી યુવરાજ પદનું તાજ માથાપર છે ત્યાં સુધી ભૌમાસુરના હુકમને તાબે થવાનું કહી મૂર તેને દબાવે છે જેથી ભગદત્ત રાજ્યશાસન ઉપરથી લક્ષ દેઠાવી તાજ ફેંકી દઇ પ્રજાના આગેવાન તરીકે મૂરની સામે થાય છે અને રાજકોષમાં જતું અનાજ લુંટી ગરીબ પ્રજાજનોને વ્હેંચી આપે છે. ટેબ્લો.

પ્રવેશ પાંચમો-જંગલ-મિત્રને ખોળવા માટે 'સહકુટુમ્બ મુસાફરીએ નિકળેલો ચંદ્રક. પોતાની નાની બ્હેનને સાથે લઇ પોતાને માટે વૈરી ખોળવા નીકળેલા ખદબદ સાથે આથડી પડે છે. ખદબદ ચંદ્રિકાપર આશક પડે છે તે જોઈ ચંદ્રક ગભરાય છે. બીજી તરફ ચકોર ચકોરીને ભોળવી પોતાની સાથે લઈ જાય છે. આ તરફ પહેલવાનથી ગભરાતા ચંદ્રકને ચંદ્રિકા ચતુરાઇથી છોડાવે છે અને પહેલવાનને બનાવી ખરતો કરે છે. જેથી પતી પત્નીને આનંદ

પ્રવેશ ૬ ઠો—જાગીરદારનું મકાન-રમાનાથ પોતાના જાત ભાઇઓને એકઠા કરી જુલ્માટની ફરીઆદ કરવા ભૌમાસુર પાસે જવાનો નિશ્ચય કરે છે ત્યાં મૂર આવી તેમને અટકાવી ભગદત્ત ક્યાં છે તે જાણવા માંગે છે તે ન કહેવાથી મૂરને હાથે રમાનાથ નું ખુન અને ત્રાસ વર્તાવી ચાલી જવું ત્યાં ભગદત્ત અને મંજુલા નું આગમન મરવા પડેલા રમાનાથની વિનંતીથી ભૌમાસુરના સંહારનો નિર્ધાર. સર્વેએ એકમત થઇ ચીઠ્ઠીઓ નાંખવી તેમાં ભગદત્તનું નામ આવે છે પણ ભગદત્ત પોતાના પિતા જન્મદાતાનો પોતાનાજ હાથે સંહાર કરતાં અચકાય છે ત્યાં કૃષ્ણનું પ્રકટ થવું ભગદત્તને ઉપદેશ અને નિઃસંકોચ પિતૃહત્યાનો નિશ્ચય ત્યાં ભૌમનુ આગમન થતાં શ્રીકૃષ્ણ અદ્રશ્ય અને ભગદત્ત વીના સર્વ છુપાઇ જાય છે. ગમે તેવી પણ પ્રજા તે રાજાની સંતતિ; તેને ક્ષમા આપવાની પ્રાર્થના કરતી રાણી અને ભૌમ પ્રવેશ કરે છે. ભગદત્ત પ્રજા ના આગેવાન તરીકે તેની સામે થાય છે જેથી પિતા પુત્રની જોશભેર તકરાર તેમાં ભગદત્ત પિતાને હણવા ધસે છે પણ રાણી તે ઘા ઝીલી લઈ પોતેજ પ્રાણાર્પણ કરે છે જેથી ભૌમાસુર અત્યંત ક્રોધે ભરાઇ ભગદત્તને ત્રીશુળથી ઠાર કરવા ધસે છે ત્યાં ભગદત્તને બચાવી તેની જગ્યાએ અમોઘ શકિતમાન કૃષ્ણચંદ્રનું દર્શન. ટેબ્લો.

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો—મહાલય—સત્યભામા રૂકિમણી અને ભગવતી વાણી વિનોદ કરી રહ્યાં છે ત્યાં ઘણે દિવસે મિત્રની ભાળ મળવાથી હરખાતો ચંદ્રક મિત્રનાં અને શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શનાર્થે આવે છે. સત્યભામાની દાસી તેના કહેવાથી તેના દુપટ્ટામાંથી સાકર છોડી તે ન જાણે તેમ કોલસા બાંધી દે છે ત્યાં કૃષ્ણચંદ્ર અને ભગદત આવતાં ચંદ્રક ભેટ ધરે છે પણ સાકરને બદલે કોલસા જોઇ યુકિત પૂર્વક સવળો અર્થ ઉપજાવી કાઢે છે.

પ્રવેશ ૨ જો—દુર્ગ—અસુરોના ગુરૂ શુક્રાચાર્યે અમૂલ્ય ઔષધીઓના રસથી ભરેલો અમૃતકૂપ કે જેના પ્રતાપે અસુરો શસ્ત્રના ગમે તેવા ઘાવ રૂઝવી શકતા ત્યાં ભગદત મંજુલા અને કૃષ્ણ આવી પહોંચે છે અને આત્મ બલીદાન આપી મંજુલા પોતાના લોહીથી અમૃતકૂપનું જળ નકામું કરી દે છે ત્યાં ઘવાયલા મૂરનું આગમન ભગદતને હાથે દ્વંદ્વ યુદ્ધમાં તેનું મૃત્યુ અને કૃષ્ણની શકિતથી ભૌમના સુવર્ણ દુર્ગનો વિનાશ. ટેબ્લો.

પ્રવેશ ૩ જો—આવાસ—ચકોર અને ચકોરીની નિર્દોષ ગમ્મત પછીથી ચંદ્રક અને ચંદ્રિકાને ખોળતો ખદબદ આવી લાગે છે. ચંદ્રક તેને બૈરીનાં કપડાંમાં છૂપાઇ થોડીકવાર બનાવે છે ત્યાં ચકોરની યુકિતથી ચંદ્રિકા સૈનિક બનીને આવે છે અને પહેલવાનને ધમકાવી તેની બધી મીલકત પડાવી ચકોર સાથે ચકોરીનાં લગ્ન કરાવી દે છે

પાછીથી ભેદ ખુલ્લો થતાં પહેલવાનને નિરાશા તથા શીખામણ અને બીજાં સર્વને આનંદ.

પ્રવેશ ૪ થો—મહાલય—આનંદની છેલ્લી રાત્રી હોવાથી પોતે કેદ કરી રાખેલી રાજકન્યાઓનો ઉપભોગ કરવા દુષ્ટ ભૌમ અત્યાચાર વર્તાવી રહ્યો છે ત્યાં કૃષ્ણ અને ભગદત્તનું આગમન: ભગદત્ત ભૌમની સામે પડેલાં અજીત કિરીટ કુંડળ ઉઠાવી લે છે અને કૃષ્ણ ભૌમની સામે થાય છે ભૌમ સેવક પાસે અજીત ત્રિશુળ માંગે છે પણ તેજ સેવક કૃષ્ણ સ્વરૂપમાં ફેરવાઇ જતાં તેનાજ ત્રિશુળથી તેનો સંહાર ભૌમને કૃષ્ણની શકિતનો સાક્ષાતકાર અને અંતકાળે પશ્ચાતાપ કરતા કૃષ્ણનું શરણ યાચતાં મૃત્યુ ત્યાં પૃથ્વીનું પ્રકટ થવું. કૃષ્ણની સ્તુતિ. સત્યભામાને પારિજાતક અને કલ્પતરૂનો ઉપહાર. ભગદત્તને રાજ્ય પ્રાપ્તિ અને તેની તથા પૃથ્વીની પ્રાર્થનાથી કૃષ્ણની કૃપા પામેલા ભૌમનું સદાને માટે મંગળગ્રહરૂપ સ્થાન. મંગળનું મગળ દર્શન અને સર્વને આનંદ,

સમાપ્ત.

શ્રી ગણેશાયનમઃ

શ્રી

પૃથ્વી પુત્ર

નાટકનાં ગાયનો.

મંગળાચરણ.

શ્રી હરિ ૐ તત્સત્ પરમાત્મને નમઃ
હે જગ પાલક તારક વંદન તમ—
નેતિ નેતિ કરે વેદ ઉચ્ચાર
જ્ઞાની જન કોઇ પામે ન પાર
હાની ધર્મની અતિ થાય
ત્યારે જન્મ તું લઇને અધર્મને નિવારે
ધર્મને કરે સ્હાય તે પ્રભુ! નમઃ—શ્રી હરિ.

બાળાઓ— २

ભકત ભીડ ભંજન મન રંજન હે શ્રી હરિ
તારતા અનેક ભકત સંકટ સઘળાં હરી
ક્રુર કંસ કીધકે અનીતિની સીમા કરી
આપ જગત અવતરી દુષ્ટ અસુર સંહરી
પૃથ્વી પુણ્ય મય કરી.........................ભકત

કામધેનુ માતા સંતાપી સહસ્રાર્જુન પાપી
ભારતની ભૂમીના ભાર રૂપ ક્ષાત્રને હણી
ગોપાળી કર પરશુધારી ગર્વ શત્રુનો હરી
પાપનો પ્રલય કરી સુખ રવી ઉદય કરી
ધર્મનો જય જય કરી..................ભકત.

ભગવતી અને સખીઓ—૩

ઉરમાં અંકુર કેવા ઉપજે આવાર
પળપળ તેનાપર હું કરતી વિચાર—
દ્રગથી દેખાય નહીં હૃદયથી વંચાય
અંગરંગ બદલાતા વિધવિધ પેખાય
શરીરમાં રોમાંચ થાય જોને વારવાર—પળપળ
કુંચુકી તણી કસ તૂટી જતી
પીન પયોધરની શું વિચિત્ર ગતિ
મમ ગાત્ર શિથિલતા આ શી અતી
ગજ ગતિ સમ અતિશય મંદ ગતિ
ગૌર ગાલપર લાલ શેરડા શા પડે
ચપળ ચક્ષુ મૃગ સમાન મારી થઈ ખરે
અંતરની ભાવનાનાં ખોલું કયાં દ્વાર—

ભગવતી અને સખીઓ—૪

સંદેશા છાના છાના લાવે અંતરના ભેદ બતાવે
યૌવન મદઘેલી આંખડી—

જુઠી યૌવનનું જુઠું આળ ચડાવે હૈયે તે હોઠે આવે
અંતરના ભેદ બતાવે આ અર્ધ ઢળેલી આંખડી—

કીધાં કોણે આ સુંદર ઉરજ રસાળાં કરમાણી શ્યે ઉરમાળા
શાથી શાથી કહે બાળા આ ઘેન ભરેલી આંખડી—

જામિની જાગી ઉરે કંઇ જ્વાળા દાબી રહી સખી તેજ ઉછાળા
ત્યાં કરમાણી ઉરમાળાની પાંખડી—

ભગવતી અને ભગદત્ત—૫

સંત સ્નેહી બે સાચા સુજાણુજો
બની નિર્મળ કોઈ નિર્મળાને તારજો
પ્રભુ પ્યારનો સંસાર પરિવારજો
શુદ્ધ નિર્મળતાનો એ વ્હેવારજો
સત્ય વચન ભગવતી એ ઉરને સમજાયજો
નિર્મળ તરંગો કાંઇ અંતર ઉભરાયજો
નિર્મળ સ્નેહી જનના નિર્મળ છે ધામજો—નિર્મળ છે.

ચંદ્રક અને ચંદ્રિકા— ૬

લલનાની લગનીથી લોકો લગન કરી લપટાયે
મુરખ માનવ માયામય થઇ મૃગજળ પીવા જાયે
જુઠ્ઠી જગની માયા દેખી દૂર થાયે ડાહ્યા
જગનાથે આ જગમાં સરજી કાયા સંગે માયા
હરિહરને બ્રહ્મા જેવા પણ માયા પૂંઠે ધાયા
શીતળ માયા છાયા વ્યર્થ શું થાઓ ડાહ્યા
ગૃહસંસારનું દુઃખ જોઇને જંગલ મંગળ કરતા
ત્રિયાના તાપે ત્રિલોચન વનમાં તપ આચરતા
વનિતા વિષની વેલી એમાં શી આનંદ કેલી
ભરમાયા ભામામાં ભોળા ભાન ભૂલીને ભમતા
જ્ઞાન મહીં જ્ઞાની છો તેથી આ ગુણીયલને ગમતા
વલ્લભ લ્યો વિચારી અમે ભોળા બ્રહ્મચારી.

ચંદ્રક અને ચંદ્રિકા— ૭

મીઠા મીઠા સંસારીયાના લ્હાવા લૂંટોને પ્રાણ મારા
હાવ ભાવ ભૂલાવે બ્રહ્મચારી લટકે લોભાવનારાં
આ મોંઘાં જોબનીયાં અમારાં રે રંગ રેલો રસીક
નયનતારા—મીઠા

ભાન ભૂલે ભલભલાઓ માનુની મનહારમાં
માનો મોહન માન મૂકો બહુ ન રહીયે ભારમાં
બળ્યું છેક છો અજાણ પ્રેમના પ્રકારમાં
{ નરને નમાવે આવાં નખરેથી કરે મ્હાત }
{ કહેવાય તોયે અબળા અજાયબીની વાત }—મીઠા.

ભગવતી અને સખીઓ—૮

નવીન પ્રેમરસભીની મૃગનયની ભાન તું ક્યાં ભૂલી આવી
શાણી સહુણી મદન મદ ભીણી કોણે તને ભરમાવી બ્હેન–ભાનતું
સરવર તટપર જલક્રીડાએ સહજ સખી એતો આવી
ચંપક છાંયે ઉભી રહી એને ભોગીએ ભરમાવી
અરસપરસ અમ આંખ મળી મને લોચનીયે લલચાવી–બ્હેન
માર્ગે જતાં મળ્યો મધુકર નિકટ ગઇ અણજાણી
મદભર રસીકા રસ લૂટતાં રસ ઘેન મહીં ઘેરાણી
મન ગમતાની મોજમજામાં ફુલવેણી વીખરાણી
બ્હેન ભાન તું ત્યાં ભૂલી આવી—

ભગવતી ભગદત્ત, સખીઓ—૯

મારી મીઠડા બોલી મેના મીઠું બોલ (૩)
તારે ઉર ઉમળકા શાના અંતર ખોલ (૩)
લજ્જાવતી તું શીદ લજવાતી પ્રિયજન પાસે કાં શરમાતી
વ્યર્થ વીતવતી મુગ્ધ ભાવમાં સમય અતિ અણમોલ—
મીઠા બે બોલ (૩)

હૃદય હૃદયને વ્હાલે વધાવે લજ્જા તેમાં આગળ આવે
સ્નેહાલીંગને દૂર હઠાવી આપ પ્રણયના કોલ—મીઠા.

ચંદ્રક અને ભગદત્ત— ૧૦

નથી પરવા જીવન ધનની ફના અંતે થનારૂં છે
તો સ્વામીના વચનપરથી સમર્પણ સો અમારૂં છે—
અખિલ જગમાં વિરલ મિત્રો વિરલ આત્મા સમર્પણુ છે
પરાર્થે આ જીવન દેવું વિરલ જનનેજ પ્યારૂં છે—
બને સુરમો નયનનો તો નયન મારાં ધરૂં ચરણે
બને જુતાં ત્વચાનાં તો શરીર સ્વામી તમારૂં છે—

અંક ૨ જો.

રૂકિમણિ અને સખીઓ—૧૧

હું તો ભૂલી પડી વ્રજ કુંજમાંરે
મીઠી બંસરીનો નાદ સંભળાય—હું તો
વિશ્વનાદે ડોલે ચઢી હર્ષ હીંડોળે
હર્ષ ઘેલાં અમ હૈયાં ઉભરાય
ગગન પ્રેમ તણી ઝલક શી છવાય
નાચ નચાવે વિશ્વને વિશ્વ ઝુલાવણહાર
હૃદય તણાં સ્વામી છતાં ન્યારા હૃદયાધાર
શ્યામ પાસેને આઘા જણાયે
પરિબ્રહ્મ તણું તત્વ ન કળાયે.

સત્યભામા અને કૃષ્ણ—૧૨

પ્રીતિ નથી ત્યાં કલહ શો માયા નથી ત્યાં માનશાં
જ્યાં સ્નેહ મંદિર શૂન્ય છે ત્યાં સ્નેહનાં સન્માનશાં
જ્યાં સ્નેહ કેરી કદર નહીં ત્યાં હૃદયનાં રસપાનશાં
ચપળા હૃદય ચંચળ અતી ત્યાં ભાવનાનાં ભાનશાં
જાણ્યા જીવન તમને જાણ્યા પ્રપંચી પીછાણ્યા
શાને માયા લગાડી ઘનશ્યામ

નહોતું જાણ્યું તમારા પ્રેમમાં પસ્તાવું પડશે
હું શું જાણું કે મારા ભાગ્યમાં એ આવી નડશે
ઢાળો સલુણી શાણી નયનો અણીયાળાં શાને
વચનોના બાણ મુગ્ધે મારો મરમાળાં શાને

જીવન તમને જાણ્યા.

પૃથ્વી— ૧૩

હાય હું કોને કહું કયાં કોણ સંકટ આ નિવારે
દેવ જનની પુણ્ય ભૂમી ભારતી ભરી પાપ ભારે—
પુત્ર કુળ અંગાર મારા ખાલ ખેંચે પાળનારા
હાઝયાપર જ્યાં ડામ દીલના જખ્મ એ રૂઝાય કયારે—
ભાગ્યનું ફળ ભોગવું શું શ્રાપ હઉં સંતાનને
નાવ ભવસીંધુ વમળમાં આશરે કિરતાર તારે—

ભગદત્ત અને ભગવતી—૧૪

તવ ચરણે પ્રિયજીવન તનમન કરતી સમર્પણ વ્હાલા
જય કલગીએ વળજો પ્રિયતમ વાટ નીરખશે બાળા—
રણઘેલા રણ ગમન તમારાં વિશ્વ વિજય કરનારાં
દિવ્ય કુસુમે આજ વધાવો દેવો પ્રિયકર મારા—
વિમળ તવ હિત કરનારાં પ્રિય મંગળ કરનારાં
અંતર ભરતાં ભાવનાઓ ભરતી હર્ષની, બોલ રસાળા—

સાધુઓ— ૧૫

મુખડા કયા દેખે દરપનમેં કછુ દયા ધરમ નહીં મનમેં—
જબ લગ ફૂલ રહી ફૂલવાડી વાસ રહે નિજ ફૂલમેં
એક દીન અયસી હો જાવેગી ધાન ઉડેગી તનમેં—મુખડા
ચુવા ચંદન અબીર અરગજા શોભે ગોરે તનમેં
ધન જોબન ડુંગરકા પાની ઢલ જાવેગા છનમેં—મુખડા
કાડી કૌડી માયા જોડી સુરત રહે નીજ ધનમેં
દસ દરવાજે ઘેર લીયે જબ રહે ગઈ મનકી મનમેં—મુખડા.

અલખદાસ અને ચંદ્રક—૧૬

આલનમેં નર સોહત હય ઓર લચ્છન તો પશુકે સબહી હય
ઇસ બમનપર શુત જાબ ભૂત ચુપ અબધુત ધુત—
સંડા મુસંડા હય ભેંસેકા અંડા
કર દુંગા સર તેરા ડંડેસે ઠંડા ઇસ જોગીપર શુત—
બુરા બમનકા કાયદા જગતમેં સબકો સતાયગા
બાવાજી આ કોપ તમે શો કર્યો
જોગી વેશ બાપુ શીદને ધર્યો—ઇસ બમનપર.

ભગદત્ત— ૧૭

આખા જગતના ધર્મથી પણ દેશની સેવા વધી
જીતી લીધી પ્રીતિ પ્રજાની તો જીતી દુનીયા બધી
રાખી પ્રજાને દુઃખમાં સુખ ભોગવ્યું જખ મારવા
રૈયત ન રાજી હોય તો રાજા થવું જખ મારવા

સ્વતંત્રતામય જીવન અમારાં
સ્વદેશ ભક્તિ સ્તવન અમારાં
ન રાજસત્તા ન એ સિંહાસન
પ્રજાને કારણ ન પ્રાણ પ્યારાં—

ચંદ્રક ચંદ્રિકા અને ચકોર—૧૮

નારી સાનમાં સમજાવે અઘટીત ઘટના બતલાવે
ઘડીક હસતી ઘડીક રડતી ઘડીક નયન નચાવે
જૂદાજૂદા બહુ વેશ ભજાવે આતુર ચીત લલચાવે—અઘટીત.
(એમ નહીં; ત્યારે ?)
નર નારીને ભરમાવેરે નિત્ય ઘાટ નવા ઘડી આવે
પુરૂષ પર વિશ્વાસ કરે તે પ્રમદા અતિશય ભોળી
હથેળીમાં ચાંદ બતાવી પીવા પુરૂષને ઘોળી
તો નારીને નમતા આવે—
અહીં બે જણ વેશ ભજાવે જુવો મારો નાનો દીયરીયો આવે
ભાયડો લેવા આવ્યો પણ જ્યાં બ્હેનનું ચોગળ જોશે
ગોટાળો ખુલ્લો થાશે તો પોક મૂકીને રોશે
અહીં કોને કોણ ભૂલાવે—

અંક ૩ જો.

ગોપીઓ— ૧૯

આવી આવી વસંતની બહાર સૂની મારી સેજલડી
તોયે આવ્યા ન હૈયા કેરા હાર સૂની મારી સેજલડી
લાવો લાવો સમજાવી સુંદર શ્યામ શ્યામ શ્યામ
આવો આવો અંતરના આરામ સૂની મારી સેજલડી—
મીઠા બોલી કોકિલા કરે મધુર ટહુકાર
વીરહે વ્યાકુળ વલ્લભા દેતી શ્રાપ હજાર
મન ગમતા મોહનલાલા અંતરછો વિહ્વળ વ્હાલા
પ્રીતિ ધારા વરસાવો શાને તરસાવો
ફુલ શૈયા સોહાવો ફુલ બાણુ વીંધે પ્રાણુ
આ સૂની મારી સેજલડી—

ચંદ્રક— ૨૦

લોકો કહે છે કૃષ્ણ કર્તા અકર્તા સાક્ષાત છે
તો ધ્યાન દઇને સાંભળો આ અજાયબીની વાત છે—
ખાંડવને બાળ્યું અર્જુને. લંકા હતી સોના તણી
હનુમાનજીને પૂંછડે ત્યાં આદર્યો ઉત્પાત છે—

બાળ્યો નકામો અમને બેભાનમાં શ્રી શંકરે
દારિદ્ર જગનું બાળવા ના કોઇની તાકાત છે—
આ કોલસાનો ભેદ એ દારિદ્ર બાળો દેશનું
જો કૃષ્ણથી એ ના બળ્યું તો અજાયબીની વાત છે—
બૃહસ્પતિ સમ વિદ્વતામાં વિપ્ર આ સાક્ષાત છે
ઉલટા તણું સુલટું કર્યું એ અજાયબીની વાત છે—

ચકોર અને ચકોરી— ૨૧

માળ મોતીડાની મોંઘી મંગાવજો
કંથ કોડીલા કંઠે પહેરાવજો
ચોળી કસુંબી રંગે રંગાવજો
સાડી સુંદર શરીરે સોહાવજો
હોંશીલા હીરાની બંગડી બનાવજો
કોમળ કર કુંદનને કંકણે દીપાવજો
હાર હીરા માણેકે મઢાવજો—માળ.
નીત્ય મીષ્ટ ભોજનીયાં ભાવે જમાડજો
આછાં આછાં ફુલડાંની વેણી ગુંથાવજો
સદન વિજળીની જ્યોતે સોહાવજો.
મીઠાં જોબનનાં જાંબુ ખવરાવજો—માળ.

ચંદ્રક અને જાદબદ— ૨૨

ખદબદજી બળી ગયુ પરણવાનું
આવું નંગ નથી મળવાનું—ખદબદજી

હંગ નથી કંઇ માણુસના જો કેવળ જંગલમાનું
મહેર કરે તું મનહરણી તો જીવતર સુધરવાનું—
બગલાને-કાકાકૈઆનું જોડું કયાં જળવાનું
તાડ ઉપર માળો બાંધીને લઈશું સુખ હવાનું—

ચંદ્રક, ચંદ્રિકા, ચકોર વગેરે—૨૩

શા ગુણ ગાઈયે સુખ દેનાર ટોપીની છે બલીહારી
નિશાળમાં મ્હેતાજી પહેરે મુનીમજી પેઢીમાં
રમત અમતમાં રાજા પહેરે સાધુ સૌ પરવારી—ચાર
ભલા ભલાને ભરાવે પાણી સજ્જનને સુખકારી
જુલ્મીને જાલીમ થનારી દીનનાં દુઃખ હરનારી—ચાર
ચોર લુટારા ખુની એથી ઉભી પુછડીયે ન્હાસે
ત્રાસે દુર્જન તે ટોપીને નમીયે ટોપી ઉતારી—ચાર.

સમાપ્ત.

"હરેક જાતની ટોપીઓનું માનીતું મથક.

ઇમ્પીરીયલ કેપ માર્ટ.

જથાબંધ અને છુટક સર્વે જાતની ટોપીઓના
વેપારી કે જ્યાં મનપસંદ કીફાયત
ભાવથી મલી શકશે.

ટરકીશ કેપ બેંગલોર કેપ અનવર કેપ અમીલી કેપ
મુગલ કેપ સાયકલ કેપ અને કૌંસ્ટીસ ટોપીઓ
ઉંચી કવોલીટીની કીફાયત ભાવેથી મલી શકશે.

બજારમાં માલ ખરીદ કરવા પહેલાં અમારી
દુકાનની મુલાકાત જરૂર લેવી,

બહારગામના વેપારી ઓરડરપર પુરતું ધ્યાન આપી
વી. પી. થી રવાના કરવામાં આવશે.

નાનજી ઝવેર.

ઠે. ભીંડી બજાર નં. ૮૩ મુંબઇ ૯